

Ruben KNEŽEVIĆ

PRIMJER PREVOĐENJA Iv 4,1-30 METODOM TRANSKULTURALNO ADAPTIRANE PARAFRAZE

Kvaliteta suvremenih biblijskih prijevoda prosuđuje se u skladu s dosljednošću primjene prevodilačke koncepcije unutar određene teorije biblijskog prevođenja koju pojedini prevoditelj slijedi. Današnje su dvije najznačajnije teorije biblijskog prevođenja – ili dva skupa međusobnih razlika koja su u stalnoj napetosti unutar jedne teorije biblijskog prevođenja¹ – teorija formalne korespondencije ili formalne ekvivalencije, te teorija funkcionalne ili dinamičke ekvivalencije.

Prevoditelj će, kada se drži načelā formalne korespondencije, nastojati u prevodnom jeziku (poštivajući istodobno i njegovu gramatičko-stilističku adaptibilnost) što preciznije odraziti leksičku, sintaktičku i stilističku stranu izvornika, smatrajući da je relevantno što je više moguće sačuvati i samu gramatičko-stilističku formu izvornog teksta, uključujući čak nejasnoće i višesmislenosti koje se nalaze u tekstu predloška. Premda su unutar same koncepcije prisutni različiti pristupi – od gotovo ropskih prijevoda koji slijepo slijede izvorne gramatičke kategorije, pa čak i poredak riječi u ishodišnom tekstu, pa sve do suvremenih formalno korespondentnih prijevoda koji zastupaju mišljenje da je i forma, a pogotovo stil, jedan od bitnih nositelja poruke – ovom je metodom priređena većina tradicionalnih prijevoda, uključujući i brojne suvremene prijevode namijenjene u crkvenoliturgijske i studijske svrhe. Gotovo svi važniji dosad priređeni hrvatski biblijski prijevodi slijede, u manjoj ili većoj mjeri, načela formalne korespondencije. Ovakvi prijevodi nazivaju se i prijevodima usmjerenim prema izvornom predlošku ili ishodišnom tekstu («source oriented»), koji čitatelja unose u tadašnji društveni i kulturni kontekst.

Premda je metoda dinamičke ekvivalencije bila poznata i ranije, njeznim se autorom i glavnim širiteljem ipak smatra Eugene A. Nida (1914.-), belgijski lingvist, autor brojnih značajnih djela o teoriji biblijskoga prevođenja. Sâm Nida definira «dinamičku ekvivalenciju» kao «takvu kvalitetu prijevoda u kojoj se poruka izvornog teksta prenosi (*transport*) u jezik primatelja na takav način da on

¹ E. A. NIDA, *Toward a Science of Translating*, Leiden / Boston, Brill, 2003., str. 22.

na nju reagira upravo kao što je na nju nekoć reagirao izvorni primatelj». ² Od osamdesetih godina 20. stoljeća ovu se teoriju i metodu nastoji preciznije odrediti terminom «funkcionalna ekvivalencija», a u uporabi su i brojni drugi nazivi koji odražavaju razne metodološke i ciljne aspekte ove teorije: «thought-for-thought», «idea-for-idea» ili «idiomatic translation», «common language translation», «impact translation», «inculturalization», «target oriented», i dr.

I prva i druga teorija iznjedrile su, međutim, i čitav niz teorijskih podvarijanti. Autori takvih sustava obično slijede samo neka od načela noseće teorije, a pridodaju im svoje specifične značajke. Tako je u posljednjih šezdestak godina, posebice na polju funkcionalno orijentiranih prijevoda koji su više okrenuti k čitatelju nego prema samome tekstu predložka, izniklo npr. na engleskome govornom području više tipova slobodnijih prijevoda i parafraza. U odnosu na prijevod koji može biti manje ili više slobodniji, parafraza (prepričavanje) izričito je okrenuta prema pojednostavljenju, proširenju i tumačenju teksta predložka. ³ Ipak, prema nekim prosudbama, parafraze bi u širem smislu riječi trebalo također smatrati prijevodima budući da i one slijede pojedina načela teorije dinamičke ekvivalencije. Premda se one nalaze negdje na samome rubu pojma slobodnog prijevoda, neke će od njih čak osjetno prijeći taj prag te ih je uputnije smatrati duhovnomeditativnim štivom. Uzme li se kao primjer spomenuto englesko govorno područje, u prvu grupu uvjetno nazvanih «klasičnih parafraza» pripadala bi J. B. Phillipsova *Letters to Young Churches* (1947.) te njegov čitavi *The New Testament in Modern English* dovršen 1958; potom *The Amplified Bible* (1954.-1987.)⁴ i K. N. Taylorova *The Living Bible* (1962.-1971.)⁵ odnosno kasniji timski revidirani *New*

² Usp. E. A. NIDA i C. R. TABOR, *The Theory and Practice of Translation*, Leiden / Boston, Brill, 2003., str. 200.

³ Ukoliko se ne misli na parafrazu u smislu tehničkog lingvističkog termina pri postupku tzv. povratne transformacije (*back-transformation*), odnosno prericanja (*restatement*) nekog značenja u drugačijem gramatičkom obliku. Usp. E. A. NIDA i C. R. TABOR ..., *Ibid.*, str. 47sqq.

⁴ *The Amplified Bible, Expanded Edition*. The Zondervan Corporation and Lockman Foundation, 1987 (Ivanovo Evanđelje priređeno je još 1954, a Novi zavjet 1958. Od 1962.-1964. izlazi Stari zavjet u dva dijela, a cijela je *Biblija* dogotovljena 1965.). Ova je parafraza specifično tehnički priređena: iza pojedinih riječi i izričaja u glavnom tekstu, u zagradama donosi alternativna značenja i tumačenja. Pr. Iv 3,16: «For God so greatly loved and dearly prized the world that He [even] gave up His only begotten (unique) Son, so that whoever believes in (trusts in, clings to, relies on) Him shall not perish (come to destruction, be lost) but have eternal (everlasting) life.» Na hrvatskom jezičnom području slično je izdanje priredio (prijevod s engleskog) Branko Đaković (*Prošireni Novi zavjet*, Zagreb, vl. naklada, 1969.).

⁵ K. N. TAYLOR, et al., *The Living Bible, Paraphrased*, Wheaton (Illinois), Tyndale House Publishers, 1971. ("A compilation of the Scripture paraphrases previously published ... under the following titles: Living letters, 1962; Living prophecies, 1965; Living Gospels, 1966; Living Psalms and Proverbs, 1967; Living lessons of life and love, 1968; Living books of Moses, 1969; Living history of

Living Translation (1996.);⁶ dok u drugu grupu još slobodnijih parafraza ulazi *The Message* (2001.).⁷ Eugena Petersona, te – kao stanovita posebnost – i svojevrsne „transkulturalno“ adaptirane parafraze koje prepričavajući ustvari sadržajno preriču biblijsku poruku, odnosno istu smještavaju ili prenašaju u povijesnopolitički i kulturalni kontekst specifične ciljne čitalačke skupine, namjerno čak prilagođavajući biblijski leksik i mijenjajući ga u skladu s aktualnim pojmovljem svojih recepijenata. Biblijski tekst preriče se na način da se ne prevode ili ne prepričavaju samo riječi i rečenice, već se „prevode“ nazivi i događaji; ne samo što se neko određeno prošlo razdoblje pokušava približiti čitatelju u odredišnom jeziku i kulturi – što je i inače odlika svih dinamičkih prijevoda – već se društveni, kulturalni, politički kontekst izvornog razdoblja u ovim parafrazama i sadržajno preriče u slično strukturiran kontekst odredišnog razdoblja. Ponegdje se stoga u literaturi potonje parafraze nazivaju sveobuhvatnom, odnosno krajnje proširenom („across-the-board“; „extreme“) razradom metode dinamičke ekvivalencije, koje „izvorni tekst mijenjaju kulturalno, povijesno i lingvistički“.⁸

Najpoznatija je takva parafraza *The Cotton Patch Gospel*, „A colloquial translation with a Southern accent“, poznata i pod nazivom *The Cotton Patch Version of the New Testament*, koju je Clarence Jordan (1912.-1969.), utemeljitelj komune Koinonia u Georgiji (USA), izdavao u svescima od 1968. g. Objavljen je veći dio Novoga zavjeta.⁹ U toj se parafrazi, životno smještenoj u podneblje plantaža pamuka¹⁰ u južnim SAD državama, nastojalo integrirati Crnce i Bijelce, kao što je i

Israel, 1970.“). Hrvatsko izdanje *Knjige o Kristu* (Zagreb, Duhovna stvarnost, 1982., prev. B. Lovrec i suradnici) prijevod je novozavjetnog teksta iz Taylorove *The Living Bible*.

⁶ M. R. NORTON (ed.), *Holy Bible. New Living Translation*, Wheaton (Illinois), Tyndale House Publishers, 1996.

⁷ *The Message. The New Testament in Contemporary English*. By Eugene H. Peterson. Colorado Springs, NavPress, 1993. (još 1988. objavljena je *Poslanica Galaćanima*, a 1995. pridodana parafraza *Psalama i Izreka*. 2001. g. dovršena je cijela Biblija). Ova parafraza izrazito koristi svakodnevni, ponekad gotovo ulični jezik, slang. Eugene Peterson (1932.-) eksplicitno u Predgovoru (str. 7.) naglašava kako je nastojao promijeniti „ton, ritam, događaje, ideje, u onaj oblik kojim mi danas stvarno mislimo i govorimo“. Često pribjegava i namjernoj despiritualizaciji; npr. Iv 3,16 parafraziran je ovako: „This is how much God loved the world: He gave his Son, his one and only Son. And this is why: so that no one need be destroyed; by believing in him, anyone can have a whole and lasting life“.

⁸ Usp. R. L. THOMAS, „Dynamic Equivalence: A Method of Translation Or a System of Hermeneutics“, *The Master's Seminary Journal*, Sun Valley (California, USA), Vol 1, No 2 (Fall 90), str. 160.

⁹ *The Cotton Patch Version of Paul's Epistles* (1968), *The Cotton Patch Version of Luke and Acts* (1969), *The Cotton Patch Version of Matthew and John* (1970, posthumno), *The Cotton Patch Version of Hebrews and General Epistles* (1973, posthumno). Prijevod je dostupan i na web-adresi: <<http://rockhay.tripod.com/cottonpatch/>, 13.03.08.>

¹⁰ Dosl. „cotton patch“, polje, parcela na polju gdje se uzgaja pamuk. Sintagma se međutim u širem

nekoć rana kršćanska Crkva nastojala jednako gledati na Židove i Grke. „Molimo našu braću iz onih davnih vremena,“ pisao je Clarence, „da premoste vremensko-prostorni jaz i progovore nam ne samo suvremenim engleskim, nego i o suvremenim problemima, osjećajima, frustracijama, nadama i uvjerenjima; neka rade zajedno s nama na našim poljima pamuka ili na tekućoj traci u tvornicama, kako bi riječ postala suvremeno *tijelo*. Tada ćemo, možda, i mi također biti u mogućnosti govoriti o onome „što smo čuli, što svojim očima vidjeli, u što se zagledali i što naše ruke opipaše o Riječi života“ (1 Iv 1,1).

Tako Clarence Jordan za Isusa navodi da je rođen u Gainesvilleu, Georgia; nije bio položen u jaslama, nego u ambalažnom sanduku za jabuke, jer u bolnici – a ne u gostionici – nije bilo mjesta; bijeg nije bio u Egipat, već u Meksiko; Ivanu Krstitelju dolaze farizeji i saduceji, odnosno „protestanti i katolici“; književnici su „propovjednici“, farizeji su opet „članovi crkve“, potom „teolozi“, a saduceji su ponegdje „liberali“; Isus ne djeluje u Galileji, Judeji i dr., nego u južnim državama SAD: Alabami, Georgiji ..; „kraljevstvo nebesko“ jest „novi poredak“ (*new order*) ali najčešće Božji pokret (*God's movement*), a Mesija je Vođa (*the Leader*); Petar, Ivan i Jakov su *Rock, Jim i Jack*; uzeti svoj križ i umrijeti na križu više je linčovanje nego razapinjanje. Ovaj specifičan pristup prevodenju posljeduje dakle i time što Jordan ne samo da mijenja imena i tekstove, nego tumači i događaje, čime želi omogućiti suvremenom čitatelju „osjetiti onakvo uživljavanje u poruku kakvo su imali onodobni naslovnici“.¹¹

Po takvom pristupu slična je i parafraza, izbor biblijskih priča, koju je priredio Carl F. Burke (*God is for Real, Man*, 1966), temeljeći prikaze na svome iskustvu iz socijalno-pastoralnog rada s djecom i mladeži iz njujorkškog podzemlja, služeći se njihovim jezikom i kulturnim kontekstom kako bi im nastojao posvijestiti biblijsku poruku unutar njihove stvarne životne situacije.¹² Još jedno slično, ali mnogo opsežnije, trotomno djelo priredio je Andrew Edington (*The Word Made Fresh*, 1975), nastojeći specifičnom parafrazom i primjenom svakodnevnog žargona, posuvremenjivanjem imena, anakronizmima, dodatnim bilješkama i dr., potaći interes za čitanje Biblije među onom populacijom (mladi, zatvorenici i dr.) koju ovakvi tekstovi inače ne bi zanimali.¹³

smislu odnosi i na cjelokupno kulturnopolitičko podneblje američkog Juga, a ponekad je i tehničkim terminom za opis C. Jordanove prevodilačke metode (*to "cotton patch"*).

¹¹ "The purpose of the "cotton patch" approach to the scriptures is to help the modern reader have the same sense of participation in them which the early Christians must have had." C. JORDAN, *Introduction to The Cotton Patch Version of Luke and Acts*, <<http://rockhay.tripod.com/cottonpatch/intro-lukeacts.htm>>, 13.03.08.>

¹² R. L. THOMAS, *Ibid.*, str. 160.; usp. i <http://www.guam.net/home/wresch/stories/MiscAuthors/God_isReal.htm>, 13.03.08.>

¹³ R. L. THOMAS, *Ibid.*, str. 160.; usp. i <<http://www.tyndale.cam.ac.uk/scriptures/wmf.htm>>

Autorova parafraza *Iv 4,1-30*, koja slijedi u nastavku, pokušaj je prevođenja biblijskog teksta upravo metodom *transkulturalno adaptirane parafraze* ili *transkulturalne adaptacije*¹⁴ kojom se specifični “Sitz im Leben” ove ivanovske zgode (Isus u “nežidovskoj” Samariji, koja kao da tada neprirodno razdvaja Galileju i Judeju, a samo područje ipak je odvajkada drevno židovsko tlo [Sikar, Jakov] / javno nepoželjan Isusov razgovor sa ženom Samarjankom, uz to što je žena ona je i Samarjanka, gotovo poganka / dilema o mjestu kulta [Gerazim, Jeruzalem], i dr.) transponira u slično hrvatsko životnosmještajno surječje (Isus u “nehrvatskoj” Krajini, koja kao da tada neprirodno razdvaja užu Hrvatsku i Dalmaciju, a samo područje ipak je odvajkada drevno hrvatsko tlo [Knin, Zvonimir] / javno nepoželjan Isusov razgovor sa ženom pravoslavkom, uz to što je žena ona je i pravoslavka, Srпкиnja / dilema o mjestu kulta [pravoslavna crkva, katolička crkva], i dr.) – sve s namjerom da čitateljevo uživljanje u poruku bude kontekstualno blisko njegovoj životnoj situaciji, čime bi sama izvorna svetopisamska poruka mogla jače odjekivati, ali i sebe otkrivati u svojoj vlastitoj izvornosti. Jer, parafraza nije nadomjestak čitanju biblijskog teksta; ona treba pobuditi čitatelja i potaći njegovu pažnju da u Svetome pismu potraži odgovore na aktualna životna osobna i društvena pitanja.

IVAN 4, 1-30

Hrvatsko kulturnopolitičko podneblje, negdje na prijelazu 20./21. stoljeća

SUSRET S PRAVOSLAVKOM

Pročulo se među crkvenim velikodojstvenicima kako Isus pridobiva i krštava više obraćenika nego svećenici karizmatici – iako se znalo da Isus nije sâm krštavao, nego su to činili njegovi učenici. Kad Isus dozna o čemu se počelo pričati, ostavi Zagreb i okolicu te ponovno krene u Dalmaciju. Trebao je proći kroz Krajinu.

13.03.08.>; < http://kenanderson.net/bible/html/word_made_fresh.html, 13.03.08., i dr.>

¹⁴ Charles Kraft određuje ovaj način prevođenja kao “cultural translation” ili (u užem smislu riječi) kao “transculturation” (usp. C: KRAFT, *Christianity in Culture*, Maryknoll, NY, Orbis Books, 1979., str. 280-281). Pri pokušaju terminološkog definiranja ovakve metode prevođenja kao “transkulturalne adaptacije” ima se u ovom radu također u vidu i granično područje između parafraza i adaptacija, potonjih npr. u smislu shvaćanja I. Slamniga i dr. Usp. B. LUČIN, „Od Uskarsa Isusova – Marulićeva parafraza Venancija Fortunata“, *Colloquia Maruliana*, Split, Književni krug Split, god. 1 (1992), vol. 1, str. 96.

Putem dođe do grada Knina, gdje je nekad stolovao hrvatski kralj Zvonimir. Nedaleko bijaše izvor rijeke Krke. Umoran od putovanja, Isus je sjedio pokraj izvora. Bilo je to oko podneva.

Neka Srpkinja iz Krajine dođe da zagrabi vode. Isus je zamoli: »Donesite mi, molim Vas, malo vode da popijem.« Njegovi su učenici, naime, bili otišli u Knin kako bi kupili hrane. Srpkinja mu nato rekne: »Kako Vi, Hrvat, pitate mene, Srpkinju, da Vam dam da pijete?« (Hrvati se, inače, ne družu puno sa Srbima.) Isus joj odgovori: »Da Vam je poznat dar Božji i tko je onaj koji Vas pita da mu dadete piti, Vi biste u njega zatražili najbolje vode, i on bi Vam je dao.«

Žena će nato: »Gospodine, nemate čime ni da zgrabite vode, a izvor je dubok; otkuda Vam onda najbolja voda? Zar ste Vi pametniji od naših starih koji su otkrili ovaj izvor i iz njega pili, a još su i njegovom vodom napajali svoju stoku?« Isus joj odgovori: »Tko god pije od ove vode opet će ožednjeti, a tko bude pio od vode koju ću mu ja dati, neće nikada ožednjeti. Voda koju ću mu ja dati postat će u njemu izvorom nove vode koja daje vječni život.«

Žena mu odvrati: »Gospodine, dajte mi te vode da više ne ožednim, i da ne dolazim ovamo po vodu!« On joj reče: »Idite, pozovite svoga muža pa se opet vratite.« Žena odgovori: »Nemam muža.« Isus će nato: »Dobro ste rekli: 'Nemam muža', jer ste imali pet muževa; i onaj kojeg sada imate nije Vam pravi muž. To ste ispravno rekli.« Žena će nato: »Gospodine, vidim da ste Vi neki sveti čovjek. Ali naši su se stari molili Bogu u pravoslavnoj crkvi, a vi kažete da je u katoličkoj crkvi mjesto gdje se treba Bogu moliti.« Isus joj odvrati: »Vjerujte mi, gospođo, dolazi čas kad se nećete moliti Bogu ni u pravoslavnoj, ni u katoličkoj crkvi. Vi pravoslavci kao da baš niste posve sigurni gdje bi se trebalo moliti, no mi katolici jesmo, jer je katoličanstvo ovdje najprije došlo. Ali dolazi vrijeme, ustvari ono je već tu, kada će se pravi molitelji moliti Bogu u duhu i iskreno. Bog upravo traži takve molitelje. On je duh, i oni koji mu se mole, trebaju to činiti u duhu i iskreno.«

Žena mu nato odgovori: »Znam da treba da se izabere neki novi političar, koga ćemo zvati Vođom, i kad on dođe, kažu da sve će da nam bude jasno.« Isus joj odvrati: »Ja sam taj, baš ja koji sad s Vama razgovaram.« I uto se vrate njegovu učenicima i počnu se čuditi zašto Isus razgovara sa ženom pravoslavkom, ali nitko ga zato ne prekori. A žena tad ostavi svoj krčag pa ode u grad i reče ljudima: »Dodite da vidite čovjeka koji mi je rekao sve što sam učinila. Nije li to onaj novi političar?« Oni tad krenu iz Knina i dođu k njemu.

PRIKAZI I RECENZIJE
ΠΡΟΚΑΖΙ I ΒΕCΕΝCΙJE

